

Pere Coromines
**Les presons
imaginàries**

L'AVENC,

LES PRESONS IMAGINÀRIES

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ

Pere Coromines

LES PRESONS IMAGINÀRIES

L'AVENÇ
Barcelona
2022

Barcelona, març de 2022
© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2022
Mallorca, 221, sobreàtic
08008 Barcelona
Telèfon: 93 245 79 21
www.lavenc.cat
www.ellsllibresdelavenc.cat
www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.
Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada
amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei.
Adreci's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics)
si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra
(www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç
Fotografia de la coberta: Soterrani del castell de Montjuïc © JMM/L'Avenç

THEMA: DNC FXQ 1DSE-ES-JAA 2ADC
ISBN: 978-84-18680-16-8
Dipòsit legal: B. 3849-2022
Imprès a Gràfiques 92

TAULA

Història d'aquest llibre	11
Les presons imaginàries	21
I. L'entrada a l'infern	23
II. Escenes de presó	29
III. Cap al Calvari	40
IV. L'arribada al Castell	44
V. Les crisis de l'ànima	47
VI. Glops de fel	51
VII. Déu meu, per què m'has desemparat . .	55
La cova dels llops	63
La meva companya	69
Les nits patibulàries.	73
La marxa del batalló	81
Les fúries de l'instint	87
Dies de sol	95
Enyorances de presó	123
La mare del pres	135
El Castell ja és lluny...	155
Arran del Bidasoa	169
Nota sobre l'edició	181

*Als qui l'han salvat de la mort i deslliurat del presidi,
dedica aquestes impressions del captiveri*

L'AUTOR

HISTÒRIA D'AQUEST LLIBRE

I

A la tarda del 18 d'agost, quan ja havien passat més de dos mesos d'ençà del fet del carrer de Canvis, van venir a agafar-me a casa meva dos policies, que em van trobar ben sol amb la pobra mare. Aquella nit ja vaig dormir a les presons militars, i al cap de dos dies em van portar al castell de Montjuïc, on he estat pres prop de deu mesos.

Allí dalt he gaudit i sofert com mai de la vida. En el castell gairebé llegendari, on cada nit surten les ombres de les víctimes, també jo hi tinc esgarrifosos records: en aquells glacis he vist plorar la mare; en aquells murs he vist les reixes farcides de presos que em guaitaven quan entrava, lligat, per la poterna; allà en un racó em van escorcollar; de dalt estant d'aquella bateria vaig tornar a veure Barcelona després de viure molt de temps encalafornat en els calabossos; d'aquelles cisternes he poat aigua voltat de tropa; i en molts d'aquells calabossos de la Plaça d'Armes encara us diria les vegades que m'hi varen espurnar els ulls i us ensenyaria el racó de les meves llàgrimes.

Sota la volta de l'entrada, a dins d'aquella porta baixa que a sobre té pintat un *dos*, hi havia un altre temps la quadra d'un cavall. Allí dins, a les fosques, m'hi van tenir onze dies. Amb les mans esteses tocava les parets de cada banda.

A la menjadora hi vaig posar la roba, a l'abeurador hi tenia les eines de la vida solitària, i per terra els llibres tapaven els forats de les rates; les lloses, humides sempre, donaven a l'estable una frescor de cova. Un llit de posts i bancs, una portadora per a fer les feines, una galleda amb aigua i un gibrell, omplien el corral, que no fa molt va ésser tirat a terra, i ara només hi queda la feixuga porta, darrer record de tan vergonyós estable.

El qui a l'entrar a la Plaça d'Armes segueixi el porxo a mà esquerra, trobarà la portalada de l'escala que baixa als soterranis del castell: setanta-dos esglaons que mai s'acaben; en el replà del mig hi ha un reixat que dona als calabossos dels martiris i dels condemnats a mort. A baix de tot, per un forat ample i fondo, vaig veure el *zero*, el calabós d'esgarrifoses llegendes, i més avall hi ha una quadra llarga on he viscut un mes amb cinc homes condemnats a mort. Dos dies després van fusellar-ne un a la matinada i em van separar dels altres que havien pogut salvar la vida.

Els que em volien perdre perquè no em coneixien, no van estalviar-me els sofriments morals: a còpia de llevar-me coses terribles van fer que el Fiscal demanés la meua mort. Si jo pogués escriure les impressions d'aquella angúnia de morir, d'aquella espina clavada al cervell, seria un gran artista. Després, de mica en mica vaig anar guanyant tot el que havia perdut, a la tarda del 10 de juny de 1897 van treure'm del castell per portar-me a l'exili, on va venir amb mi la meua mare. Tolosa, Lourdes i Hendaià són les estacions d'aquesta via dolorosa de mig any per terres estranyes, acabada amb el retorn a Espanya i el repòs a Llers, la vila dels set castells, aixecada sobre una de les primeres ondulacions de la cadena pirenenca.

El pensament de fer un llibre de les meves penes no va deixar-me en tot el captiveri. Una nit, del calabós estant, vaig sentir sota terra el cant d'un boig, una veu fonda i des-

compassada que feia sentir fred sota la pell. Aquell home també m'havia acusat a mi, els llavis i els punys bruts de la seva sang, la cara esllanguida, els ulls esparverats. No se sap si els sofriments o la consciència li van fer perdre el seny; però el cas és que ell cantava, el pobre boig, cantava, i amb uns crits que em trencaven el cor ens cridava pel nom i ens demanava a tots que el perdonéssim. Pària afusellat, si la teva ànima pogués venir als meus braços, me la menjaria a petons: ves si et perdono.

Per primer cop a la meva vida vaig sentir la bellesa del dolor, i d'aleshores ençà el llibre va tenir per objecte recollir artísticament la bellesa tràgica de moltes impressions del captiveri. I quan vaig anar amb la mare cap a l'exili i arran del Bidasoa vaig fruit l'idil·li malencònic de veure'ns sols i en llibertat a l'últim, la idea em va venir d'acabar el llibre amb els records d'aquelles llargues i quietes hores d'Hendaia, amarades d'una gran tristesa.

Veus-el aquí, el meu llibre, el que ofereixo als homes que senten set d'amor. Acorralat com una bèstia folla pels que em volien perdre, quan queia a sobre meu la bava llefiscosa de les rancúnies humanes, va davallar fins al fons de la meva ànima un desig d'estimar. Enfront dels que propa-guen el mal, dels que confonen la justícia amb la venjança rancuniosa, presento als que em llegeixin el pa eucarístic d'aquell amor que va arruixar-me l'ànima: quan el mal cor dels que em perseguien m'arrossegava fins a les portes de la mort.

II

Amb el nom de *Les presons imaginàries* vaig començar el primer capítol del llibre, com si volgués fer la narració de totes les meves penes. Però tot d'un plegat em va sobtar la

idea de recollir en un treball isolat el terror que la història dels martiris va escampar per totes les cel·les del castell: la imatge d'una *Cova de llops* se'm va fixar a l'esperit i va anar inflant-se d'impressions paoroses fins a arrodonir-se en la llegenda que a l'últim vaig escriure, tot d'un tret.

Aquella obsessió punxant de la mort havia durat tant de temps que, a l'últim, ja parlava d'ella com si fos un ésser de carn i ossos. Començava a pensar que no em matarien, però encara de tant en tant em pessigava l'ànima la vella angúnia de morir, i una nit que no podia treure-me-la del cap la vaig escriure en *La meva companya*. El simbolisme d'aquest article desvetllarà sens dubte la impressió pura millor que una relació psicològica d'angúnies que no es poden contar.

Des de les reixes de la cel·la es veia el mar i un bocí de la plana del riu. Per a mi i per als altres nou del meu calabós, allò era tota la Naturalesa: un espectacle de llibertat. Quantes hores he passat en aquella reixa veient aixecar-se el sol sobre les aigües, reflectir-s'hi la nit la blanca lluna, arrossegar-s'hi moltes vegades la boira baixa! I, rumiant aquestes impressions, vaig pensar escriure-les en un capítol, *El mar des de la cel·la*. Però mai em lleu de fer-ho: sempre tinc por de malmetre la imatge bella que enlluerna la meva ànima.

Una tarda van entrar els soldats a la nostra cel·la i van endur-se un home que havia estat set mesos tancat amb mi: el treien per matar-lo; i això em va traspalsar tant que, després d'abraçar-lo i omplir-li la cara de petons, vaig poder plorar com una criatura, per primera vegada d'ençà que era al Castell. Mai havia pogut arrencar-lo, aquell gran plor, ni quan pensava que em matarien; i, així que em vaig haver esbravat, la ploma se n'hi va anar tota sola a escriure *Les morts imaginàries*. Però dos dies després van portar-me a la cel·la dels condemnats a mort i vaig perdre el paper, i mai he pogut afectar-me prou per a escriure'l altra vegada.

Això és el que vaig escriure estant en el Castell. I el que ho llegeixi, si bé s'hi fixa, hi trobarà una opressió, una sequedat d'ànima eixarreïda per la violència de la vida patibulària. Tot es ressent de la dificultat que tenia de fixar l'atenció, sempre amb aquell neguit de la llibertat perduda. I quan vaig anar amb la mare cap a França, el primer capítol que vaig escriure respira ja la calma serena que m'embolcava l'esperit. La llibertat retrobada i l'idil·li dels primers dies van donar-me la idea d'escriure de seguida un dels últims capítols de l'obra: *I el Castell ja és lluny...*

Però encara no tenia més que el començament de *Les presons imaginàries*, i mentrestant la idea del llibre s'havia arrodonit, i, de narració que volia ésser al principi, s'havia tornat pom d'impressions del captiveri. Per això aleshores vaig acabar el primer capítol fent de manera que fos el preludi dels altres, historiant-hi el començament de la meva desgràcia, l'estat de la meva ànima a l'ésser agafat i el trastorn psíquic que havia d'ésser el precursor de les hores desesperades que venien.

Aleshores fou quan a Santa Àgueda va ésser mort en Cánovas, i els meus perseguïdors van arreglar-s'ho tan bé perquè el meu nom sortís en els diaris, que fins vaig estar a punt d'ésser embolicat en el nou procés. Però mai m'han faltat homes que em protegissin, i els d'Hendaia ho van fer de tot cor: a ells els dec que les autoritats franceses no em turmentessin, i per la seva valenta intercessió no vaig tenir d'anar-me'n de la vila d'estiu que era per a mi lloc d'exili. Però només de veure plorar la mare crec que aleshores vaig patir més que mai; i, aprofitant aquelles emocions que em recordaven els dies més desesperats del captiveri, vaig escriure *Les fúries de l'instint*, viatge a l'inconscient de la nostra ànima, en què, arrossegat pel meu dolor, m'acosto a les fondàries on els instints jeuen, i com més sofreixo més m'agraden i ells més em volen aconsolar: l'orgull, l'egois-

me, la fúria sexual, l'odi i la venjança proven de fer-me seu, i sols l'amor em salva.

El llibre ha arribat en el seu moment culminant: en els *Dies de sol* la idea generosa esclata, quan encara els sofriments morals em punxen i corsequen. El capítol de *Les fúries* no es comprendria sense aquesta explicació de la meua idea en els *Dies de sol*, idea que gairebé en tots els altres capítols es reproduirà, encara que sentida d'una altra manera.

La mare, mentrestant, m'havia contat les seves penes, i vaig sentir l'aspre desig de profanar-les presentant-les en el meu llibre. Mai no l'he llegit a ningú, aquest capítol, que ara dono a l'estampa amb el títol de *La mare del pres*, pàgines d'una fonda emoció, escrites amb les llàgrimes als ulls i trasbalsat el cor. Aquells que motegen amb el nom de sentimentalisme tota explosió passional d'idees intensament viscudes, poden passar-lo de llarg, aquest capítol, que res els diria, i jo els agrairé amb tota l'ànima que no el profanin amb les seves mirades indiferents.

A l'acabar d'escriure aquest treball vaig quedar ensorrat per una malaltia que va durar molt temps: un soroll perfidiós que sentia dintre del cap no em deixava fixar l'atenció en cap exercici intel·lectual. En aquells inacabables mesos d'avorriments només vaig tenir dos moments bons per a escriure els dos primers articles d'*Arran del Bidasoa*: això explicarà la sensació aplanadora que dona de llegir-los.

L'indult a l'últim va venir i me'n vaig tornar a Espanya, a la vila de Llers de l'Empordà. Em va fer molt de bé trobar-me entre tanta gent que m'estimava, i amb l'aire sa de la tramuntana pirenenca, la vida tranquil·la i reposada i l'espectacle amansidor de la Natura el cor se'm va curar i una pau serena va embolcar-me l'ànima. Aquella comunió constant amb les grans decoracions de la Naturalesa dona com una reposada majestat als darrers capítols de la meua obra. *La marxa del batalló* i *Les nits patibulàries*, escrits en

el poble de Torroella de Fluvià, quasi al bell mig de la planúria empordanesa, i *Les enyorances de presó* i *Arran del Bidasoa*, escrits a Llers, reflecteixen l'assossegada calma del meu esperit.

Mai he estat tan fonament feliç com en aquells dies de goig suau, que valen una vida. A l'ombra d'oliveres seculars, en la planúria daurada de fimbradisses espigues, la meva ànima ha anat vestint les últimes idees del meu llibre de paraules harmonioses i rumbejants de frescor. Pàgines dolces i serenes, vosaltres sou les preferides del meu cor, perquè al llegir-vos em porteu a la memòria aquells dies de goig suau passats a la terra santificada pels records dels meus pares.

III

El català que avui es parla a Barcelona, centre literari de Catalunya, és el que jo he pres com a nervi o matèria primera de la meva obra. Quan aquest llenguatge, netejat d'estrangerismes inútils, no m'ha donat les paraules que em feien falta, les he buscades en el dialecte empordanès, per ésser el que més bé coneixia; i quan encara no n'he tingut prou, he mirat de catalanitzar una paraula estrangera, o n'he derivat de velles conegudes una de nova. Gairebé mai he fet com els poetes acadèmics, tan afectats a aixecar morts, a revifar paraules d'una llengua rovellada. El dia que el català literari s'hagi enriquit amb les paraules exclusives de cada un dels nostres dialectes, serà una llengua rica i viva a la vegada, que es podrà riure dels poetes funeraris.

Qui vulgui llegir bé el català del meu llibre, que es faci el càrrec que allò mateix ho diu de paraula al seu pare o a la seva dona o als seus fills: aquest català que es parla a casa és el més pur de tots els que conec.

IV

Llevat d'aquestes explicacions, tan indispensables, tot el que segueix del llibre està fet com si fos una novel·la: havia de parlar de coses molt terribles i he pensat que podria fer mal als que em persegueixen anomenant-los. Ni el nom del castell hi entra per res: noms de persones i de coses, tot queda oblidat. No vull despertar rancúnies contra ningú: la meva boca sols s'obrirà per demanar la llibertat dels innocents. Qui sap si els infeliços que em volien perdre avorriran, més que tot, això de no voler-los tenir ni un borrall d'odi!

Aferrat a la idea d'apartar del llibre tot indicatiu que pogués donar-li concreció d'història, tampoc anomeno mai els homes de cor que van ajudar-me a sortir del mal pas. Ben mirat, encara potser els portaria maldecaps si els anomenava tots. A ells els he dedicat el llibre: a la primera pàgina està en lletres de motllo la dedicatòria, i a la meva ànima tinc clavats, un per un, els noms dels que van salvar-me i no hi ha perill que els oblidi mai més.

Així totes les planes queden per a les impressions doloroses, deslligades de tota altra relació que no sigui el baf d'amor humà que del dolor s'aixeca: el llibre parla als homes de pau i d'amistat i és un consol que presento als que sofreixen. Potser digui el lector que l'obra seria més interessant si es reduís a la narració episòdica de les meves penes: és veritat, però jo no he volgut fer una història, i és feina que si per cas deixo per un altre dia. Així potser molts s'hi avorreixin tot llegint-ho, però estic segur que ningú no hi aprendrà a avorrir.

Ara només falta dir-hi que, com a obra personal, no he pogut fer-la més sincera. El que em fa bé i el que em fa mal és igualment descrit; les impressions que hi ha, totes les he sentides; les idees que exposo, totes les he cregut. Però s'ha

d'anar amb compte a confondre l'ideal amb el sentiment. Parlo en el llibre d'ideals d'amor que són massa grans per a cabre sempre en la meva ànima. Aixecada un dia pel dolor, va poder assolir muntanyes que sempre més ha trobat massa altes per a la seva impuresa.

L'ideal del meu llibre només l'he viscut unes quantes hores en els *Dies de sol* del captiveri: després m'hi he acostat tot el que he pogut, sense atrapar-lo mai. I com no m'ha de passar a mi el que ha succeït fins als homes més purs? Per això el més sant és el que es creu més pecador: és que ha posat el seu ideal de puresa més alt que els altres, i al comparar ell mateix la pròpia vida, que als altres els sembla santa, amb l'ideal sublim de la seva intel·ligència, troba que no l'ha assolit i es confessa indigne i pecador. El pare Job, que tots anomenem com l'home de més resignació i prudència, encara trobava que no ho era prou de sofert i demanava al seu Déu que el purifiqués.

Aquell que us digui que el viu, el seu ideal, penseu que el té migrat o que és un farsant. No, no està la santedat ni la virtut a viure del tot el nostre ideal, sinó a fer-lo ben pur i esforçar-nos tant com podem per viure'l.

«Coromines estava compromès amb les campanyes redemptoristes en els medis obrers, campanyes que havien estat a punt de conduir-lo a finir en els fossats de Montjuïc davant del piquet d'execució.»

Josep Pous i Pagès

Pere Coromines, una de les figures històriques del republicanisme a Catalunya, va ser jutjat en el tristament famós Procés de Montjuïc, acusat de complicitat en l'atemptat anarquista del carrer de Canvis Nous, a Barcelona, en què una bomba contra la processó del Corpus, el dia 7 de juny de 1896, va provocar dotze morts i més de 40 ferits. En una repressió indiscriminada i sense precedents, la policia va detenir més de quatre-centes persones, fonamentalment obrers, que van ser víctimes d'innombrables maltractaments al Castell de Montjuïc, on van ser tancats, sota jurisdicció militar, per aconseguir confessions de culpabilitat. Es va iniciar aleshores una gran causa contra l'anarquisme, on es van veure implicats sindicalistes i republicans aliens al terrorisme. Pere Coromines, que era un jove advocat de 26 anys i estava en contacte amb els nuclis més actius de la classe obrera, va ser detingut i va passar deu mesos empresonat als soterranis del Castell de Montjuïc. Va ser sotmès a un consell de guerra, amb una petició de pena de mort per part del fiscal. La condemna a vuit anys de presó va ser revisada i el maig del 1897 el Consell Suprem de Guerra i Marina va absoldre Coromines, que va ser desterrat al País Basc francès per les autoritats espanyoles, fins que va ser amnariat al cap de sis mesos pel govern i va poder tornar. Aquesta experiència de presó i exili va donar lloc a *Les presons imaginàries*, publicat el 1899, un llibre clau de la literatura carcerària que feia més de cinquanta anys que esperava ser reeditat.

THEMA DNC FXQ 1DSE-ES
ISBN 978-84-18680-16-8

9 788418 680168

L'AVENÇ Memòries